

Valg af materiale og kulører

Der er mange meninger om valg af malingsmateriale og kulør. Man går dog næppe fejl af at bruge de traditionelle materialer, kalk, træbjæreværk og linolie til gamle huse. Nyere materialer kan selvfølgelig bruges, men erfaringer viser ofte at det kan gå galt, og med nye materialer kan en opretning af skader vise sig bekostelige.

Vælger man "jordfarver" – dvs. lidt dæmpede kulører bliver gadebilledet mere harmonisk, og sammensætningerne nemmere at have med at gøre.

Ved bedømmelse skal man altid se prøverne i større flader i dagslys og ikke ud fra små felter på et farvekort i butikken neonlys.

De "gammeldags" farvetyper kan man ofte selv blande, hvis man er indstillet på at forsøge sig frem. Der findes nu mange gode anvisninger og råd ved valg af både materialer og kulører. Der findes også stadig lokale håndværkere, som er fortrolige med de traditionelle materialer, og det bliver efterhånden mere og mere efterspurgt og almindeligt.

Jernvitriolpulver

Udrørt i vand - blandes i kalk

Røres til lys grøn

Opstrøg

Opblanding og kalkning med jernvitriol

TILLADELSE – ANSØGNING

Der skal ansøges om alle udvendige ændringer.

Ved ansøgning skal der fremsendes tegninger. Tegninger skal være målfaste og vise detaljer. Der kan fremsendes tydelige fotografier til understøttelse af ansøgningen.

Regler der gælder for din ejendom kan ses i den bevarende lokalplan, i tinglysningen, samt på:

- www.brk.dk - Teknik & Forsyning

Her finder du også flere oplysninger og links til emnet bygningsbevaring.

Ansøgningen sendes til:

Teknik & Miljø
Skovløkken 4
3770 - Allinge

Der kan ligeledes hentes ansøgningsvejledning og skema på hjemmesiden.

1. UDGAVE - april- 2008

Konsulent Niels-Holger Larsen - ARK.MAA • Rønne

Facadefarver – traditionelle kulører og materialer

Husenes farver giver en egen særlig karakter. For Bornholms vedkommende er det "bornholmskrød", der ofte fremhæves som meget udbredt og typisk, men ret beset er det ikke så specielt. Den røde farve er blevet mere udbredt på hele øen, end den var for 50-100 år siden. På Bornholm kan der endda skelnes mellem lokale traditioner.

Kulørerne var tidligere betinget af mode, tilgængelige farvestoffer og materialer samt pris, som har skiftet gennem tiden. I dag er der ingen begrænsninger for kulørvalg – men vil man beholde egenspræget, og måske give sit hus en kulør der svarer til den oprindelige arkitektur og tidsperiode, så er der trods alt nogle retningslinier og en begrænset "farvepalet".

For ca. 100 år siden var det kalk, træbjæreværk og linolie som var "bindstoffet", der kunne indfarves. Ser man på de forskellige farvestoffer er det noget mere kompliceret at tidsfæste, og der er tillige forskel i byer, i fiskerlejer og på landet. Den store "forvirring" kom efter anden verdenskrig, hvor nye materialer vandt meget frem og gav ubegrænsede muligheder.

Kulørerne er ét forhold, materialerne et andet, som kan vurderes teknisk og æstetisk. Typisk er der tale om holdbarhed, og om bygningen kan "ånde" – dvs. om et materiale lukker for tæt for fugt i det materiale der males på – murværk eller træværk.

Kulørvalg er ofte "smag og behag", til dels også materialevalg - mange har fået problemer med nyere malematerialer, mens andre har gode erfaringer med de samme materialer. Der er mange faktorer der spiller ind.

De traditionelle kulører

Det er de store flader, som er retningsgivende for de øvrige farvevalg på et hus - på bindingsværk, tavlene af ler eller murværk – på grundmurede huse, de pudsede flader. Kulørerne på træværket rettede sig til dels efter de store fladers kulør.

Den hvide kalk var mest almindelig – det var billigt. Det kunne dog være skarpt blændende i solen, og man valgte derfor ofte en indfarvning. Det var endda sådan at der midt i 1800-tallet kom en bestemmelse om af facader og gavle mod gaden i købstæderne ikke måtte kalkes hvide – for at undgå at hestene blev sky!

Eksempler på kalkfarver, Hovedvagtten, Borgergade i Rønne

Kalkning

Lys grå kalk, Tinghuet i Rønne

Det får man faktisk bekræftet ved at krads i gamle bevarede kalklag. Foruden variationer af gule kalklag ses en række lyse kalkfarver, fra grå til brunrøde. Det er også på den tid, at de rosa og formentlig også de røde kalkninger kommer på mode – overalt på øen og på mange forskellige bygninger, kirker, møller, fiskerhuse og købstadshuse. Mange steder kun i en kort periode med et eller få lag.

Den gule kalk var allerede fra begyndelsen af 1800-tallet almindelig, men i meget lysere toner, end vi ser det i dag. Det var okkergul, måske jernvitriolgul, og først efter ca. 1950-erne kom de mere skarpe klare gule oxydgule, som er et syntetisk fremstillet farvepulver – ”Svanekegul” er f.eks. oxydgul. Okker er et naturligt farvepulver, faktisk en lerart, som måske kunne findes på Sydbornholm. Jernvitriol er ikke et farvepulver, men et lys grønt ”pulver”, som ved iblanding i hvid kalk reagerer kemisk og gør kalkningen varm gul i tørret tilstand på væggen. Jernvitriol var et restprodukt fra alunfremstillingen på Sydbornholm i 1840-erne. Gul okker, oxydgul og jernvitriol er alle stadig meget brugt til indfarvning af kalk.

Den røde kalk ses allerede i midten af 1700-tallet på større købstadshuse, men generelt er den røde kalk fremherskende på Sydbornholm, formentlig fra midten af 1800-tallet, fordi rødt farvepulver var et biprodukt fra alunfremstillingen, ligesom jernvitriolen. Rød har været dyr til facadefarve, men med den lokale fremstilling har det netop på Sydbornholm - hvor alunfremstillingen fandt sted - været billigere at bruge. Og traditionen holdt ved, senere med andre farvepulvertyper og siden 1960-erne har det været oxydrød. Skovfogedhuset i Koldekilde i Almindingen og Østerlars præstegård var i mange år eksempler på den ”rigtige” bornholmskrøde – og der skulle endda blandes koajle i kalken for at give den rigtige glød. Det hjælper imidlertid ikke på den oxydrøde man bruger i dag, men måske havde det en virkning på ældre farvepulvertyper. Når man finder gamle røde kalklag er kuløren lidt lysere og ikke så skarp, som det ses i dag. Bornholmskrød er blevet en modefarve, som er forsøgt fremstillet i nyere malematerialetyper – men det lykkes meget sjældent at ramme en klarhed som en rød kalk har. Mange rødmaledede huse står for mørke og tunge, og i plastmalinger bliver der med årene en grim afblegning.

Andre kalkfarver end de hvide, gule og røde ses sjældent, men som nævnt kunne de tones indbyrdes til mange fine ”pastelkulører”. Den røde er vanskelig at tone hvidt med,

Okkergul kalk, Melstedgård

Lys jernvitriol, Laksegade i Rønne

Rosa kalk, Erichsensgård, Laksegade i Rønne

fordi det kan give et blåligt skær, som især gul kan dæmpe – f.eks. når der skal blandes en smuk ”gammelrosa”. I blot nogle få årtier omkring 1900 var lys blå en modefarve i Listed og Svaneke. Blå blev på det tidspunkt billig, og blev i øvrigt brugt indvendig i køkkener, sovekamre og stalde – det holdt fluerne væk, sagde man. Grøn er aldrig anvendt på Bornholm. Mange af de ældre farvepulvere var ikke ”kalkægte”, dvs. at de skiftede kulør ved blanding med kalk, der er kraftig basisk.

Farvekombinationer på murede facader med gesimser, dør- og vinduesindfatninger og bånd var altid hvide detaljer, mod den kulørte facadefarve. Men det var ikke ualmindeligt at der mod gaden var en kulør på facaden til f.eks. en hvid gesims, medens der til gården ikke var en farveforskel på gesims og vægflade.

Træbjærene er lys brun, men med mange lag bliver den mørk brun - næsten sort. Den har i århundrede været brugt til overfladebehandling af træ, især bindingsværk, trægavle, porte og lemme, men ikke til døre og vinduer, som blev malet med linoliemaling. Til især bindingsværk kunne der iblandes farvepulver i træbjæren – rød eller grøn, for at give lidt kulør, som dog hurtig dæmpedes med forvitringen af træbjærens yderste overflade. Træbjæren blev i slutningen af 1800-tallet mere og mere erstattet af den meget billigere stenkultjære, som var et restprodukt fra gasfremstilling. Den sorte kultjære har vist sig at være både dårlig – lukke træet for tæt – den er meget giftig, og gasfremstillingen er desuden ophørt. Derfor er træbjære igen kommet på markedet som et alternativ til den sorte kultjære.

Maling – før 1950-erne, var stort set udelukkende baseret på linolie – blev til tider brugt til bindingsværk, døre og vinduer. Til bindingsværk var det rød, grøn eller sjældnere brun. Vinduer og døre var typisk hvide, grå, røde, grønne, brune eller blå. Det mest almindelige gennem et par århundreder var rød og grøn, som nok var billigst. Hvid og blå var en relativt dyr farve i 1800-tallet, men bliver op gennem 1900-tallet væsentlig mere brugt. Der opstod i første halvdel af 1900-tallet en mode på Østbornholm med en kraftig blå ”Årsdaleblå” – en blanding af Ultramarinblå og Pariserblå.

Det var ikke ualmindeligt, at hoveddøre kunne have en anden farve end vinduerne – ofte hvis disse var hvide eller grå, så blev hoveddøren rød, grøn eller blå.

Bornholmsrød, Gudhjem station

Varmsort træbjæremaling

”Årsdaleblå”